Rozdział 2

PRADZIEJE KUCHAR KOŚCIELNYCH I KUCHAR BOROWYCH

Ta niewielka wieś leżąca w gminie Rychwał, w powiecie konińskim i województwie wielkopolskim, legitymuje się przeszłością sięgającą XII stulecia, uwiarygodnioną zachowanymi źródłami pisanymi. W najstarszym materiale archiwalnym pojawia się jako wieś opactwa w Lądzie nad Wartą, które w 1145 r. ufundował Książe wielkopolski Mieszko III Stary. Najstarsze wzmianki o Kucharach pojawiają się w tzw. falsyfikatach lędzkich, powstałych najprawdopodobniej przed 1261 r. Kuchary wraz ze Święcią, Bronikami, Czyżewem, Wielołęką tworzyły niewielki kompleks dóbr ziemskich opactwa położony w pobliżu Rychwała, miasta znanego od XV w. Opactwo jednak w bliżej nieznanych okolicznościach pozbyło się Kuchar, które od XIV w. występują jako osada szlachecka i zarazem siedziba parafii.

Kuchary to dawna osada służebna należąca do kasztelanii lędzkiej. Była to osada sług klasztornych lub książęcych kucharzy (villa coqinorum coci tj; eoguni). W Polsce w XVI w. było 8 osad z tym mianem. Pierwsza wzmianka pisana (KDW.[1] T 1, nr 10) wspomina o nadaniu w 1145 r. przez Mieszka III Starego wsi (Szetlewo cum cocis) tj. Szetlew z Kucharami. Były to tereny dóbr ziemskich Kuchar Kościelnych i Kuchar Borowych, które pierwotnie stanowiły jedną całość ziemską, jako jedno z najstarszych uposażeń klasztoru Lędzkiego obok Rzgowa, Sławska i Grabienic. Dokument fundacyjny klasztoru w Lądzie z 1145 r. jest pierwszym aktem nadania według tradycji kościelnej (falsyfikat dokumentu znajduje się w Archiwum Miejskim w Kolonii). Uposażenie pierwotne klasztoru Lędzkiego było przedstawiane przez historyków w różny sposób i jest badane do dziś. Po wnikliwym zbadaniu dostępnych źródeł dotyczących fundacji klasztoru lędzkiego najprawdopodobniej było to około 1195 r.

W dokumencie KDW T 6. nr 393 z 1261r. zapis jest podobny (Szetlewo cum cocis) tj. Villa coguorum Kuchary[2], nadanie to potwierdza książę wielkopolski, kalisko-gnieźnieński i poznański Bolesław Pobożny. Należy przypuszczać, że wymienieni w nadaniu osadnicy byli zobowiązani do świadczeń na rzecz Lądu, który już od początku XI wieku był siedzibą kasztelanii.

[1] Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski I, nr 10.
[2] KDW I, nr 393.

Na podstawie zachowanych dokumentów wzmianka o osadzie Kuchary nie może być uważana za początek rodowodu tej miejscowości. Większość osad w rejonie Konina w kasztelanii lędzkiej notowane są w XI i XII w. Dopiero w XIV w. pojawienie się ksiąg sądowych, grodzkich i ziemskich, jaśniej obrazuje poszczególne osady – miejscowości, przedstawiając ich rodowód. Przykładem może być osada Morsco opisana poniżej[3].

Kuchary – rodowód tej wsi (osady) położonej na ziemi konińskiej (dzisiejsze wsie Kuchary Kościelne i Kuchary Borowe wraz z ich dobrami ziemskimi), napierw wzmiankowano je jako jedną osadę, już w 1065 r. w formie Czycharowo. Z tej nazwy powstało miano Kuchary. W postaci in Cucharii wymieniono jako osada w XII i XIV wieku. W 1507 r. Kuchary, Chuchary, Kuchary Wielkie i Mniejsze. W 1579 r. Kuchary Czyrkiewne i Kuchary Borowe – dalsze. W 1618 r. wymienione są Kuchary Cerkiewne (Królewskie) i Kuchary Borowe. W 1674 r. wyraźnie ustalono urzędowo nazwy Kuchary Kościelne – dotyczy wsi parafialnej, Kuchary Borowe – dalsze – oborowe. Nazwy tych wsi pozostały do dzisiejszych czasów.*

W dokumencie KDW VI, nr 13 z 1263 r. jest wzmianka o sąsiednich wsiach: Święcia, Zarzew, Czyżew oraz wspomniano o nieznanej i zapomnianej wsi Morsco, niegdyś leżącej między Kucharami a Święcią. Morsko było osadą na terenie dzisiejszych Kuchar Kościelnych. Nazwa osady mogła pochodzić z nisko położonego terenu, w którym była zlokalizowana, a było to w pobliżu dużego rozlewiska wodnego i cieku wodnego zwanego Strugą Zarzewską tzw. potocznie Biały Bez. Na terenie tym dzisiaj są stawy mokradła łąki i źródła wodne. W dawnych opisach i uposażeniach wsi jest wzmianka o rybaku w Kucharach, który może być przykładem, że musiał tu być duży zalew.

W pobliżu tego miejsca pobudowano dwór z budynkami pomocniczymi i kościół – przykład dogodnego osadnictwa wsi. Należy nadmienić, że w dawnych czasach poziom wód gruntowych był wysoki, spadek poziomu wody został zauważony już w XVIII w. i postępował aż do naszych czasów.

Dowodem wcześniejszego osadnictwa na terenie dóbr ziemskich Kuchar są pozostałości po cmentarzysku ciałopalnym kultury łużyckiej z VI w. p.n.e. oraz zespołu kultury łużyckiej na granicy obecnych wsi Kuchary i Franki. W XVIII w. na terenie cmentarzyska należącego do parafii grzebano zmarłych chorych na chorobę zakaźną (cholerę) oraz w czasie tzw. morowego powietrza. Podczas pochówku w XIX w. natrafiono w tym miejscu na urny-popielnice. Przykładem są również pozostałości z czasów średniowiecza – relikty kamieniołomu (tzw. kamionka). Według opisu szlaku cystersów, w dawnym powiecie konińskim ist-

[3] KDW VI, nr 13. Tu dokładna lokalizacja wsi leżącej koło Czyżewa, Zarzewa oraz Święci, będącej przedmiotem nadania książęcego dla klasztoru lędzkiego.

* Źródła według Towarzystwa Ziemskiego dotyczące nazw osad z początków chrześcijaństwa w Polsce.

niały oficyny żelazne zarządzane przez braci zakonnych z Lądu; zawdzięczamy im także eksploatacje źródeł solankowych i kamieniołomów. Jedna z kopalni skał znajdowała się na granicy Kuchar i Święci. Święcia od 1263 r. stała się własnością klasztoru cystersów w Lądzie.

W 1280 r. w KDW VI nr 27 Książę Przemysław potwierdził posiadłości klasztoru cystersów w Lądzie nad Wartą i obdarzył je określonymi wolnościami; w tym Kuchary i sąsiednie wsie uwolnił od ciężarów i sądownictwa książęcego. Na przestrzeni minionych dziejów Kuchary, znajdowały się na uboczu wielkich wydarzeń historycznych, co uwarunkowane było położeniem wsi. Kuchary Kościelne były niejako w cieniu dawnego regionu konińskiego na granicy dzielnic administracyjnych i przyrodniczych.

Dawniej opisywane Kuchary nazywane były: z łacińskiego Cucharii, dalej Chuchary, Kuchary Konińskie, Kościelne Kuchary, Kuchary Cerkiewne i Kuchary Kościelne. Niektóre nazwy Kuchar są ściśle związane z istniejącym od początku kościołem i parafią.

Kuchary, k. w. w Konińskiem. KDW nr. 393 r. 1261 Szethowo cum cocis (= Szetlewo z Kucharami) posiadali Cystersi lądz. z nadania Mieszka Starego, nr. 1068 r. 1369 Wenczsl. thesaur. ac her. in Cuchari, LG II nr. 422, 24, 28 r. 1395 Sbignew Kucharski, zdaje się z rodu Zarębów, nr. 584 r. 1397 Wirzbanta Kucharsky, KDW V str. 202 r. 1412 in Konin ... Pelca de Kuchary, IConin. r. 1461—82 f. 2 pod r. 1461 Ioh. Spitek de Cuchary, RP r. 1463 f. 169 Pakosz i Zbigniew bracia z Kuchar, LBŁ I str. 286 ok. r. 1520 Cuchary, ŹDW str. 230 r. 1579 Kuchary, P. Grodzieczki.

Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej wschodniej Wielkopolski, Kozierowski Stanisław T1. A-Ł str. 432.

Na przestrzeni wieków Kuchary terytorialnie zawsze należały do Wielkopolski, na początku w kasztelanii lędzkiej, następnie w kasztelanii konińskiej, powiecie konińskim. W dalszej części tego opracowania dowiemy się więcej i bardziej szczegółowo o Kucharach i okolicy.

Rozdział 3

PRZETŁUMACZONY DOKUMENT FUNDACYJNY KLASZTORU W LĄDZIE Z 1145 R. (FALSYFIKAT)

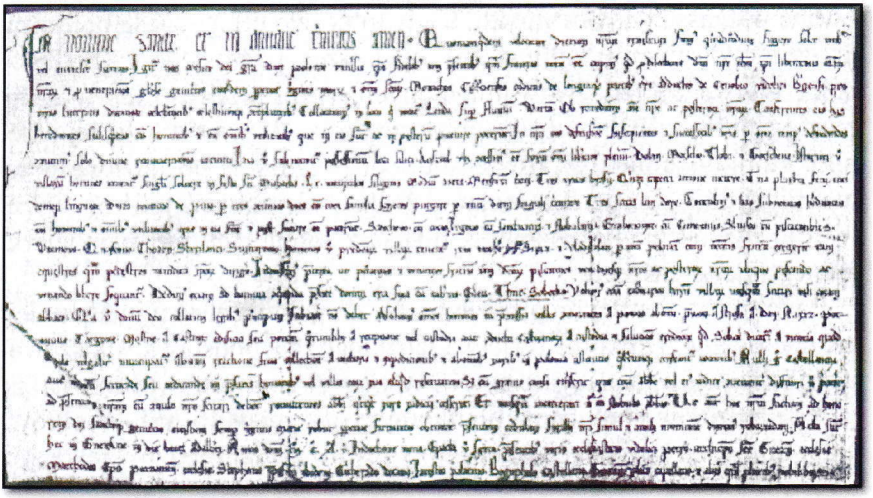

Dokument fundacyjny klasztoru w Lądzie z 1145 roku [2]

W imię świętej i nierozdzielnej Trójcy. Gdy szybko ubiegają dni żywota naszego, jak cienie słońca i dym giną. My więc Mieczysław z Bożej Łaski książę Polski, wszystkim wiernym w Chrystusie, tak obecnie żyjącym, jako też przyszłym pokoleniom pragniemy, aby wiadome było, iż dla miłości Pana Jezusa Chrystusa, odkupiciela dusz ludzkich i dla uwielbienia Najświętszej Rodzicielki Jego zawsze Dziewicy oraz na Chwałę wszystkich zakonników ze zgromadzenia cystersów, z odległych stron sprowadzonych, mianowicie z klasztoru Burgeńskiego, mężów oddających się nauce, dopełnianiu świętych obrzędów i niebieskim rozmyślaniom, osadziliśmy w miejscu nazwanym Lenda nad rzeką Wartą, dla pomocy dusz własnych i naszych następców, nadając im przytem niżej wymienione miejsca w dziedzictwo z poddanymi i użytkami, jakie tam się znajdują i nadal czynić będą[4]. Przyjmujemy ich pod swoją opiekę przekazując że tejże

[4] Tłumaczenie podaję za: M. Kamiński, *Dawne opactwo zakonu cysterskiego w Lądzie nad Wartą*, Warszawa 1936.

samej opieki doznają od następców naszych przez wszystkie czasy, spodziewając się za to jedynie nagrody niebieskiej.

Miejsca zaś, które im w posiadanie dajemy są: Cossel (kościół obecnie Lądek), gdzie dozwalamy na odbywanie targów z wszelką wolnością. Dolany, Morsko, Kłobia i Moszewo. Wszystkich tu wymienionych wiosek, mieszkańcy obowiązani są corocznie na uroczystość św. Michała 60 snopów żyta, korzec owsa, miarę pszenicy, 3 wiadra okowity, uprawić 5 staj roli, dawać po dwa wozy siana, tyleż drzewa olszowego w stosach, przez 3 dni ciągle z całą familią czyścić zboża przez 1 dzień zbierać i 3 wiązki lnu dawać.

Darujemy nadto ze wszystkimi użytkami, jakie się znajdują lub później wynaleźć mogą Szetlewo cum cocis.(cocis – t.j. willa coquorum – Kucharii), Żgowo z Świątnikami i Oborami, Grabienice z Komornikami, Slawsko z Piskatores (Rybitwy), Wiramowo, Kwaskowo, Choceń i Starołękę. A żeby zapis na cześć Najświętszej Marii Panny wiecznie był nienaruszony, niniejsze pismo potwierdzamy pieczęcią pierścienia dla większej wagi. Działo się to w Gnieźnie w dzień uroczystości św. Wojciecha roku 1145 indykcji IX. Epakty VI. W przytomności mężów duchownych, Piotra arcybiskupa gnieźnieńskiego kościoła, Marcina biskupa poznańskiego, Stefana proboszcza tamże, Citharda dziekana, Jarosza wojewody, Boguchwała kasztelana gnieźnieńskiego, Urlyka kapelana i wielu innych znakomitych[5].

Wspomniany tu dokument to falsyfikat z datą 23 kwietnia 1145 r. (KDW I. nr 10) przechowywany w formie rzekomego oryginału powstałego w XIII wieku w archiwum Lędzkim, Obecnie znajdujący się w Kolonii (Historisches Archiv, Kol. Lond I1.)

[5] Analizę najstarszych dokumentów lędzkich (falsyfikatów) dał: T. Jurek, *Dokumenty fundacyjne opactwa w Lądzie*, Roczniki Historyczne LXVI, 2000, s. 7-52.